

HITTANÓRÁK TANANYAGÁHOZ KAPCSOLÓDÓ ZENEI ILLUSZTRÁCIÓK

Pintérné Váray Rita

Evangelikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz
E-mail: steinway85@gmail.com

DOI: 10.56037/978-963-380-281-6.25

Milyen támaszt nyújthat Bach, Mendelssohn, Liszt zenéje az útkereső fiatalok és a hitüket naponta gyakorló emberek számára? Lehet-e egy zeneműnek szerepe a hitünk megerősítésében? Támogathatja-e a hitoktatást komolyzenei példák bemutatása az órákon? A szerző ezekre a kérdésekre keresi a választ dolgozatában. A zeneszerzők bizonyásgtételeit meghallgathatjuk és akár kottaképek alapján is vizsgálhatjuk, a hangokban megelevenedő ige pedig közben örömforrásként hat ránk. Olyan zenei példákon keresztül kerülhetünk közelebb az ige üzenetének megértéséhez, amelyek jól illeszkednek a hittanórák tananyagához.

Kulcsszavak: hitoktatás / zene / bizonyásgtétel / útkeresés / örömforrás

MUSICAL ILLUSTRATIONS FOR THE RE CLASSROOM

How can the music of Bach, Mendelssohn, or Liszt provide support to young people in search of faith, and for people who practice it daily? Can a piece of music play a role in strengthening our faith? Can the presentation of classical music examples in the classroom support religious education? These are the questions the author seeks to answer in this paper. In the RE classroom, we can listen to the testimonies of the composers and even examine them based on sheet music images, and the Word that comes to life in the musical sounds can act as a source of joy. We can get closer to understanding the message of the Word through musical examples that fit well with the curriculum of religion classes.

Keywords: religious education / music / testimony / faith journey / source of joy

A tanulás végigkíséri életünk minden percét. Ismeretet szerzünk környezetünk-ről, tapasztalatokat gyűjtünk emberi kapcsolatokból; hangok, képek, színek, formák – mind olyan apró elemei a mindennapoknak, amelyek hatással vannak ránk. A művészetekben mindig akadtak tehetséges emberek, akiket foglalkoztatott Isten megismerése. Számptalan szobrász, festő, költő és zeneszerző életművét tette gazdaggá, változatossá az Isten megismerésének vágya úgy, hogy a művészettel élni kívánó embert segített közelebb kerülni Teremtőjéhez.

A művészek Isten tanúi is, és olyan remekműveket adtak a világnak, amelyek Isten kimeríthetetlen és fölfoghatatlan szeretetéről tanúskodnak. Gyakran hallani olyan vasárnapi igehirdetést, ahol egy vers vagy egy képzőművészeti példa segíti az ige könnyebb megértését. Akár egy zenemű megemlítése vagy meghallgatása is segíthet szemléltetni a szavakkal megfogalmazott vagy éppen hogy emberi szavakkal nehezen kifejezhető gondolatokat. A művészetek számomra ezért kapcsolódnak olyan szorosán a teológiához. Egész életünkben tanuljuk Teremtőnk lényét, a cselekvő Isten munkáját a mindennapjainkban.

Vizuális világban élünk: kényelmesebb kivetítőn szemlélni az órai tananyagot, és felgyorsult hétköznapjainkban kevesebb időt vesz igénybe bármire rápillantani, mint megfogalmazni vagy beszélni róla. Azt gondolom, éppen ezért van veszélyben a fiatalok beszédkulturája, érzelmi világuk kibontakozása, és ennek köszönhetően társasági megnyilvánulásuk egyre szűkebb kereteket ölt.

Ebben az életformában szerintem még nagyobb hangsúlyt kapnak az iskolákban a hittanórák, ugyanis a gyerekeknek ritkán van lehetőségük nyugodt körülmények között megosztani gondolataikat, megfogalmazni kérdéseiket és feltöltekezni lelkiileg. Eddigi tapasztalatom, hogy nagyon szívesen és bátran énekelnek hittanórákon a diákok. Örömmel és erőforrásként élük át a közös énekszót, amely akár feledteti is velük arra a pár percre a hét nehézségeit, a napi problémákat. A zene (ahogyan Luther több helyen is említi, a muzsika¹) Isten különleges ajándéka (adomány) számunkra (donum Dei), Isten teremtménye. Luther gondolatai a zenéről Augustinustól erednek.² „A zenén keresztül lehetősége nyílik az embernek arra, hogy a felfoghatatlan isteni bölcsességre lsson, s a Teremtő arcának vonásait megpillantsa. Az Isten bölcsessége hangzatokban és harmóniákban válik felfoghatóvá...”³ Luther a zenével kapcsolatos meglátását 1530-ban négy pontban foglalja össze:

¹ LVM 8: 96–97. o. (194. sz.)

² BOUMAN 2000, 11. o.

³ KAMP 2006.

„Szeretem a zenét, mert az:

1. nem az emberek, hanem az Isten adománya (Dei donum non hominum est),
2. mert a lelket megvidámítja (Quia facit laetos animos),
3. mert elűzi az ördögöt (Quia fugat diabolum),
4. mert ártatlan örömet (boldogságot) teremt.

S eközben eltűnik harag, vágyakozás és önhittség. A teológia után a zenének adom az első helyet.”⁴

Luther szerint minden embernek, de legfőképpen a diákoknak hangszeres zenét is kellene tanulniuk, mert az jó és humánusabb emberré teszi őket, általa kevesebb idejük marad az elfecsérelt, haszontalan időtöltésre, és távol tartja az ördögöt.⁵ Isten dicsőségére és embertársaink javára szolgálhatunk a közös zenéléssel. Ráadásul olyan dimenzióba kerülhetünk általa, amely összeköti a földit a mennyeivel. Épp ezért a jó zene alkalmas arra is, hogy a hittanórákon megszólaló ige magyarázatát és üzenetét erősítse, támogatva ezzel az alkalmak közösségi élményét, színesítve az együtt eltöltött időt. Nagy örömünkre pár éve működésbe lépett hazánkban egy konkrét tananyagbővítés az evangélikus iskolákban az ének- és egyházzene-tanításhoz kapcsolódóan.⁶

Érdeemes utánanézni, hogyan gondolkodtak az emberek általában J. S. Bach idejében a hitről, zenetanulásról.

„Mind a német iskolákban, mind a latinban a legfőbb tárgy a hitoktatás volt, a legfontosabb szövegek pedig a Biblia, az énekeskönyv és a káté. [...] Minthogy a vallást és a tudományt nem tartották összeegyeztethetetlennek, a teremtő Istenbe és az isteni teremtés tökélyébe vetett hit ugyanolyan központi jelentőségű maradt, mint addig bármikor. [...] a tananyag pedig magában foglalta Luther kátéját, a zoltárokat, továbbá német és latin írás-, olvasás-, valamint nyelvtani gyakorlatokat. [...] Johann Sebastian és testvérei a lehető legtermészetesebb módon tagozódtak be a hivatásos muzsikusokból álló népes családba [...]. Iskolai elfoglaltságaik mellett elegendő idejük maradt, hogy megkezdjék mindazoknak a húros és fúvós hangszereknek a fegyelmezett tanulását, amelyek megszólaltatásához egy városi zenésznek értenie kellett.”⁷

⁴ WA 30/II: 696, idézi KAMP 2006.

⁵ LVM 8: 96–97. o. (194. sz.)

⁶ <https://archiv.epszti.hu/noo-fooldal/szakmai-szolgáltatások/pedagogiai-tajekoztatás-3/evangelikus-elemek-az-enek-zene-oktatásban> (13. o.).

⁷ WOLFF 2004, 44. o.

Ma sokféle zenéről beszélhetünk, ezért fontosnak találom, hogy a fiatalok ismerjék az igényes, jó zenét. Ahogyan nem mindegy, hogy mivel táplálunk egy fejlődésben lévő gyermeket, úgy az sem mindegy, hogy mivel telítődik a diákok füle, feje és nem utolsósorban a lelke. A jó és igényes zene terápiaként hat életünkre. Finta Gergely egy korábbi tanulmányában is olvashatunk erről.⁸ Sok kutatás bizonyította már, milyen jótékony hatása van a zenének és a zenetanulásnak az emberi agyra, lélekre (memóriafejlesztő, a két agyfélteke idegpályáinak szoros összehangolását teszi lehetővé, empátianövelő, támogatja a ritmusérzék és a manuális érzékek fejlesztését, segíti a gyors és az előre gondolkodást, erősíti a képzelőerőt). Nyugodtabb és megfontoltabb lesz értelmi és érzelmi szempontból egyaránt, aki él vele.⁹

Úgy vélem, egy-egy komolyzenei példa megismertetése a hitoktatásban elmélyítheti a teológiai és lelki nevelést. Hozzásegítheti a hallgatókat a hit mélyebb megértéséhez és átéléséhez. Az ilyen zeneművek gyakran mély üzeneteket hordoznak, amelyek az emberi lélekkel, a hit kérdéseivel és az erkölcsi értékekkel foglalkoznak. Mivel a zenetörténet szinte minden szerzője írt bibliai vonatkozású művet, nincs rá mód, hogy ezeket mind felsoroljam. Inkább azt vizsgálnám meg, melyek azok a darabok, amelyek egy-egy hittanórai tananyaghoz kapcsolódhatnak. Ezek a művek két nagy csoportba sorolhatók:

1. bibliai témájú és címet viselő zeneművek (pl. J. S. Bach: *Máté-passió*; Felix Mendelssohn-Bartholdy: *Éliás* oratórium és *Paulus* oratórium; Joseph Haydn: *A te-remtés* oratórium; Georg Friedrich Händel: *Messiás* stb.);

2. rejtett bibliai vonatkozású zeneművek, amelyeknek tartalma a címből nem derül ki, de keresztény gondolkodáshoz vagy Bach-idézethez köthetők (pl. Liszt Ferenc: *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen*; *A Villa d'Este szökőkútjai* (Jn 4,14); Dohnányi Ernő: *2. E-dúr szimfónia Op. 40.*; Ludwig van Beethoven: *a-moll vonósnégyes Op. 132.*; Bartók Béla: *3. zongoraverseny*; Alban Berg: *Hegedűverseny* stb.).

Az imént említett műveken túl még jóval többet föl lehetne sorolni, ebben a tanulmányban csak egy-két példán mutatnám meg, hogyan támogathatják a hittanórák anyagát a következő zenei részletek. Ha végiglapozzuk csak az első nyolc osztály evangélikus hittankönyveit, láthatjuk, hogy vannak ismétlődő témák, amelyek a különböző évfolyamokon más-más megvilágításban kerülnek a tanulók elé. Ilyen

⁸ FINTA 2019.

⁹ HABIBI–DAMASIO 2014; HABIBI et al. 2016; CASHIN-GARBUTT 2016.

például Illés próféta munkássága, élete (4.¹⁰ és 8. osztály¹¹) vagy az utolsó vacsora Jézus szenvedéstörténetében (2.¹² és 5. osztály¹³).

Példák Bach Máté-passiójából

Minden korosztály számára találhatunk a zeneirodalomból olyan példákat, rövidebb műrészleteket, amelyek jól illeszkednek a tananyaghoz. Életkornak megfelelően beilleszthetők olyan zenei betétek az óra anyagába, amelyekkel rámutathatunk a bibliai történet teológiai üzenetére. Evangélikus egyházunk hálával tekint az ötödik evangélistaként emlegetett Johann Sebastian Bachra, akinek remekművei különösen is alkalmasak arra, hogy a hitoktatás során felhasználjuk. Bach zenéje mélyen gyökerezik keresztény hitében, és sok esetben közvetlenül a Szentírás szövegeire épül. Az ő zenéje kiválóan illeszkedik a hittanórák keretei közé, hiszen képes a bibliai üzenetet zenei formában közvetíteni.

Nézzünk meg most egy példát, az utolsó vacsora eseményét, amelyet Máté evangéliumában a 26. fejezet 17. versétől olvashatunk, és J. S. Bach *Máté-passió*jában dolgozta fel. A tanórán mutathatunk több képzőművészeti alkotást is, hogy a diákok még jobban el tudják képzelni a bibliai történetet (pl. Leonardo da Vinci jól ismert *Utolsó vacsora* című képét vagy Madarász Viktor és Derkovits Gyula modernebb festményeit ugyanezzel a jelenettel).

A felsőbb évfolyamos tanulók kezébe akár kottaképet is adhatunk az egy-két perces zenei részletekhez – mint egy társasjátékban –, ahol maguk is követhetik, akár ki is színezhetik a felfedezésre váró elrejtett zenei kottakép meglepetéseit. Mit csempészték bele a zeneszerzők a műveikbe, és hogyan képes a zene az igét átadni, magyarázni? Miként rejtette J. S. Bach a *Máté-passió*ba a jelenet részleteit, és vezette rá az olvasni nem tudó hallgatóság fülét, hogy érthetővé váljon mindenki számára a Biblia szava?

Földes Imre részletes elemzése¹⁴ gyönyörűen bemutatja Bach zseniális gondolkodását a *Máté-passió* néhány ütemével, hogyan elevenedik meg az Írás a hangokkal az utolsó vacsora jelenetében. Jézus bejelenti, valaki el fogja őt árulni. A tanítványok döbbenetben kezdik kérdezni, vajon melyikük lesz az. „Csak nem én vagyok az, Uram?”

¹⁰ *Vándorúton*, 44–47. o.

¹¹ *Víztiükör*, 80–83. o.

¹² *Útravaló*, 74–75. o.

¹³ *Szálljunk hajóra!* 94–95. o.

¹⁴ FÖLDES 1983, 21. o.

9d
30 Evangelista

Tenore Evangelista I
Und sie wur-den sehr be-trübt und hu-ben an, ein jeg-li-cher un-ter ih-nen, und sag-ten zu

Continuo Organo

9e. Chorus
33 allegro

Violino I
Violino II
Viola

Soprano
Herr, bin ichs, bin ichs, bin ichs, Herr, bin ichs, Herr, bin ichs?

Alto
Herr, bin ichs, bin ichs, Herr, bin ichs, bin ichs, bin ichs, bin ichs, Herr, bin ichs?

Tenore
Ev. Chorus
ihm: Herr, bin ichs, bin ichs, Herr, bin ichs, bin ichs, bin ichs, Herr, bin ichs, bin ichs?

Basso
Herr, bin ichs, bin ichs, Herr, bin ichs, bin ichs, bin ichs, bin ichs?

Continuo Organo

1. kép. J. S. Bach: *Máté-passió* (tanítványok: „Herr, bin ichs?”)

A kottaképen látható, milyen sűrű a szövegekhez tartozó kottafejek ábrázolása, amikor ezzel a kérdéssel („Herr, bin ichs?” – „Uram, én vagyok?”) egy izgalmas rész veszi kezdetét. Mintha egymás szavába vágnának a tanítványok. A *Herr* szó után egy kvintet ugrik lefelé a dallam, hogy utána kérdő hangsúllyal egy kvartot ugorjon föl, az *ichs* szóra érkeve. A kérdő mondatok záróhangjai (*ichs*) mindig lejjebb vannak egy hanggal, mint a kezdőhang (*Herr*), hiszen a tanítvány nem lehet több Uránál: Jézust illeti meg a legmagasabb hang. A kérdések sorrendje is különös, hiszen először mind a négy szólam bemutatkozik: alt-tenor-szoprán-basszus, majd alt-tenor-basszus-szoprán, és végül tenor-alt-szoprán – de hol a basszus szólam?

A kottában jól látszik, hogy tizenegyszer hallottuk a *Herrt*, de mindenki tudja, hogy Jézusnak tizenkét tanítványa volt. Lehetséges volna, hogy Bach ezt nem tudta? Nagyon is jól tudta, az egyik tanítvány nem kérdez, az áruló Júdás hallgat.

12

Evangelista
Da ant-wor-te-te Ju-das, der ihn ver-riet, und sprach: Judas
Er sprach zu ihm: Jesus
Bin ichs, Rabbi? Du sa-gests.

16

Evangelista
Da sie a-ber a-ßen, nahm Je-sus das Brot, dan-ke-te und brachs und gabs den Jün-gern und sprach:

20

Evangelista
Und er nahm den Kelch und dan-ke-te, gab ih-nen den und sprach:
Jesus
Neh-met, es-set, das ist mein Leib.

2. kép. J. S. Bach: *Máté-passió* (Júdás: „Bin ichs, Rabbi?“)

Máté evangéliumában a 10. fejezet 2. versétől olvashatjuk a tizenkét apostol nevét, ahol Júdás utolsóként van említve. Földes Imre szerint az sincs kizárva, hogy a jelenet belépéseit személyre szabva írta meg a szerző. Ha tovább olvassuk a Bibliát (Mt 26,23-tól), kiderül, hogy mikor és hogyan szólal meg a tizenkettedik „belépés”.

Az előbb hiányolt basszus hangon szólal meg, és nem *Herrt* mond, hanem *Rabbit* (Uram helyett Mester). Tartalmilag nem különbözik a megszólalás a többiekétől, viszont Júdásnál előbb szerepel a „bin ichs”, amelyet lefelé kvintlépéssel hallhatunk. Mindent fordítva tesz (hangközlépésekkel, irányváltoztatással, szavak sorrendjével) a többi tanítványhoz képest. De miért feleli erre Jézus, hogy „*te mondtad*” (Mt 26,25)?

Júdás látszólag nem mondott semmit, de a kvintlépés lefelé történik, vagyis az irány megfordul – és ezzel egyértelműen elárulja, hogy ő az. Bach a kottaképpel, dallamrajzzal adja ezt tudtunkra. A kvart fölfelé kérdésként hangzott, az ő kvintje lefelé kijelentés, állítás, beismerés.

Ahhoz, hogy bármelyik évfolyam részese lehessen egy izgalmas zenei játéknak, nem kell zenésznek lenni; viszont a hangzás élménye fejlesztheti, erősítheti a hitüket, jó ízlésüket, érdeklődésüket, igényes és figyelmet támogató jelenlétüket az általános műveltség mellett.

Mivel Jézus szenvedéstörténete szinte minden évfolyamon tananyag, több kisebb részletet is megmutathatunk a passiókból különböző korosztályok számára. Például a *Máté-passió*ban Máté evangéliumának 27,51 része alapján egy másik rendkívül izgalmas kottaképre bukkanunk.

A 63/a recitativóban az evangélista megszólalását azonnal egy gyors fölfelé, majd egy lefelé irányuló harminckettedskála követi a basso continuo szólamban. Ismét egy dallamrajzzal találkozunk, de mintha most egy hosszabb folyamatot szétvágtak volna (szünetekkel). Az evangélista azt énekli, hogy a templom kárpitja felülről az aljáig kettéhasadt. Hogy ne tűnjön véletlennek, Bach újra megismétli, ezúttal egy szeptimmal magasabb hangról is.

Ezek után azt olvassuk a Bibliában, hogy a föld megrendült. A basszus szólamban harmincketted csoportok gyors recitáló mozgását halljuk, mintha mozogná a talaj a lábunk alatt, és ebben a bizonytalan állapotban még a csoportok hangmagassága is folyamatosan változik. Miközben törtet felfelé kromatikusan a basszus szólam (ennél izgalmasabb zenei megoldást nem találtak ki a zenében azóta sem), az evangélista azt mondja: „...*a sziklák meghasadtak* – ez is egy nagy hangközugrás a dallamban. – *A sírok megnyíltak, és sok elhunyt szentnek feltámadt a teste.*” Ekkorra egy oktáv különbséggel följebb megérkezik a continuo szólam. Ezen a ponton azt a szót énekli az evangélista, hogy *schließen* (elhunytak).

63^a. Evangelista

Tenore Evangelista

Continuo Organo

Und sie-he da, der Vor-hang im Tem-pel zer-riß in zwei Stück
 von o-ben-an bis un-ten-aus. Und die Er-de er-
 be--be-te, und die Fel-sen zer-ris-sen, und die
 Grä-ber tä-ten sich auf, und stun-den auf viel Lei--ber der
 Hei-li-gen, die da schlie--fen, und gin-gen

3. kép. J. S. Bach: *Máté-passió* (földrengés)

Egy hosszan tartott hangot látunk a kottában, ami alatt szépen ereszkedik lefelé újra az alsó szólam.

Ha megnézzük alaposabban ezt a kottarészletet, láthatjuk, hogy huszonnégy harminketted csoport van a basszus szólamban. Bachnak még az is fontos volt, hogy a 22. zsolttára utaljon ezzel, amely Krisztus szenvedésével hozható összefüggésbe.¹⁵ A basszus szólam csoportjai pedig tizenhatféle hangon menetelnek. A 16. zsolttár utolsó versei itt Krisztus feltámadására utalhatnak: „Mert nem hagysz engem a holtak hazájában, nem engeded, hogy híved leszálljon a sírba. Megismerteted velem az élet útját, teljes öröm van tenálad, örökké tart a gyönyörűség jobbodon.” (Zsolt 16,10–11)

¹⁵ AXMACHER 1984.

Példa Mendelssohn Éliás oratóriumából

Bach mellett még sok más nagyszerű zeneszerző művei is gazdag forrást jelenthetnek. Számptalan opust sorolhatnánk fel, melyek tükrözik a keresztény értékrendet, és segíthetnek a diákoknak a hit élményszerű megélésében. Mendelssohn például a protestáns egyházzene megújítójaként ismert, míg Johannes Brahms vallásos művei, mint a *Német requiem*, komoly lelki üzeneteket hordoznak. Robert Schumann zenéjében a gyerekekhez is szólva, egészen különös látásmóddal világít rá a tiszta, igaz erkölcsi értékekre. Úgy gondolom, nem elvetendő azok a művek sem, amelyek – mint például a *Cantata profana* és a benne eszményként emlegetett „tiszta forrás” – zeneileg is kristályosan tiszta kompozíciót nyújtanak. Szerkezeti és műfaji értelemben Johann Sebastian Bach kantátái állnak háttérben mintaként, viszont zenei nyelvezetében Bartók egész életművének alapelemei fedezhetők fel.

Nézzük most meg Felix Mendelssohn-Bartholdy *Éliás* oratóriumának első pár ütemét. A mű az egyik legutolsó alkotása a zeneszerzőnek, egy évvel halála előtt, 1846 nyarán fejezte be. A bemutatóra az angliai Birminghamben a szerző vezényletével került sor. Nagy sikert aratott a darab, több mint kétezeren hallgatták. A szerzőt teljesen a barokk szerzők gondolkodása hatja át: Händel oratóriumai és a bachi stílus, amelyet annyira drágának és becsesnek tartott. Klasszikus, áttekinthető, tiszta formáit a romantika szemlélete tölti meg. A mű legfontosabb szereplője Illés próféta, aki rögtön az első pár ütemben kihirdeti az Úr parancsára, hogy egész évben nem fog esni Izrael földjén az eső:¹⁶

„So wahr der Herr, der Gott Israels, lebet,
vor dem ich stehe:
Es soll diese Jahre
weder Tau noch Regen kommen,
ich sage es denn.”

(„Az élő Úrra, Izrael Istenére mondom, akinek a szolgálatában állok, hogy ezekben az esztendőkből nem lesz sem harmat, sem eső, hanem csak az én szavamra.”

– 1Kir 17,1)

A kottára nézve rögtön az első ütemekben feltűnhet: Mendelssohn tudatosan abban is követi Bachot, hogy a hangok, amelyeket lekottázott, kifejezzék a bibliai igét. A tétel d-moll hármashangzatfelbontással indul. Szerintem itt a moll hangnem a bűn következményére, a következő időszak próbatételére utal, amely a népre vár.

¹⁶ VÁRNAI 1972, 209–210. o.

Talán a hangnem (d-moll) sem véletlen: erre a hangnemre jellemző a drámaiság, nyugtalan hangulat. (Eszünkbe juthat például Mozart *Don Giovanni* operája, amely szintén d-mollban, egy rettenetes képpel indul, tragikus vég közeledtét jelezve már a nyitány kezdetén.) A felfelé ívelő hármashangzatfelbontás szerintem a Mindenható hatalmát, teljességét és fenségességét fejezi ki, Izrael Istene szól Illés prófétán keresztül. A Teremtő cselekedete és döntése megkérdőjelezhetetlen, mert igazsága és akarata fölötte van mennynek és földnek.

The image displays two pages of a handwritten musical score. The left page is titled 'Elias für Anderton' and features a complex arrangement of instruments including Flute, Clarinet, Bassoon, Trumpet, Trombone, and Cymbal, along with a vocal line. The right page continues the score with a vocal line and piano accompaniment. The handwriting is in ink on aged paper, and the score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings.

4. kép. Mendelssohn: *Élías oratórium* (bevezetés)

Illés, amikor kimondja a „Tau noch Regen” szavakat, tritónusz hangközöket énekel lefelé. Ez a hangköz önmagában is szörnyű disszonanciát és megoldatlan traumát jelent, ráadásul a hangköz ugrásának irányából kiderül, hogy valami rosszat sejtünk. Az „ich sage es denn” szavakra a dallam hangjai lefelé irányuló kvartllépéssel indulnak. Ahogy korábban már említettem, Bachnál és még sok más szerzőnél a kvartllépés fölfelé Istenre utal. Most mintha Isten szólna az emberhez fordított iránnyal, és a „sage es denn” egy hangon recitáló dallammal Mendelssohn az isteni kijelentést fejezi ki egyforma időtartamú hangokkal. Semmi kétség. Amit hallotunk, rövidesen be fog következni.

Rendkívül izgalmas hatásszünet jön. Nem tudjuk, mi lesz. A bőgők fokozatosan növekvő dinamikai játéka, majd a többi hangszercsoport csatlakozása meghökkent reakció az imént hallottakra. Sokkoló hangzásnak lehetünk fültanúi, miközben a rézfúvósok, ütők is megjelennek, és végül a dallamvonal csúcspontja beletorkollik a nép (kórus) „Hilf, Herr! Hilf, Herr!” vészjósoló jajkiáltásába.

Liszt Ferenc: Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen

A szerzők élettörténete, a művek kialakulásának folyamata és az ígéhez való kapcsolatuk mind érdekes információ és általános műveltséget támogató ismeret lehet a gyerekek számára.

A 3. osztályos tananyagban szerepel Jairus lányának feltámasztása. Ehhez a témához Liszt Ferenc *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* zongoravariációját tudnám elképzelni illusztrációként tartalma alapján. Ha megnézzük a zeneszerző életrajzát, kiderül, hogy két gyermekét is elvesztette. Érdekes lehet a diákoknak, hogyan ültette át zenébe Liszt mély fájdalomát, érzelmi vívódásait, gyászát, és hogyan jelenik meg a *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* zongoradarabja végén a Krisztusba vetett reménység. Ennek a zeneműnek kapcsán Finta Gergely egy korábbi tanulmányában olvashatunk a zeneterápia jelentőségéről.¹⁷ Talán szenvedés nélkül nem is lenne akkora jelentősége ennek a korálnak a mű végén. De mi is az a szenvedés? Gombkötő Beáta szerint az életünk megújulásához hozzátartozó lelkiállapot.¹⁸

Liszt *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* című zongoravariációját első lánya, Blandine halála után 1862-ben komponálta. Két évvel korábban pedig fiát, Danielt veszítette el. Egy ilyen súlyos, gyászos időszakban talán nem is meglepő ez a téma, hiszen két év alatt két gyermekét temette el; de miért pont Bachot idézi? – kérdezhetjük joggal. Liszt már fiatal zongoraművészként is gyakran találkozott Bach zongoraműveivel, szívesen és gyakran játszott a darabjait, főleg a *Wohltemperiertes Klavier* prelúdiumait és fűgáit, a *Goldberg-variációkat*, és a barokk mester orgonaművei közül is átirít néhányat zongorára. Bachról így írt 1863. szeptemberében Carl Gille barátjának, Rómából: „Händel iránti minden tiszteletem ellenére továbbra is mindenekelőtt Bachért rajongok; és ha beteltem Händel hármashangzataival, a passió, a h-moll mise kincset érő disszonanciái és a bachi polifónia más csemegéi (fűszerei) felé húz a szívem.”¹⁹

¹⁷ FINTA 2019, 15. o.

¹⁸ GOMBKÖTŐ 2024, 352. o.

¹⁹ LISZT 1959, 2: 566–567. o.

A mű súlyos, fölkiáltó akkordokkal, kromatikus mozgásokkal indul. Majd halk, de igen zaklatott résszel folytatódik, amelynek félhangokkal lefelé lépkedő mozgásai a Bach által írt kantáta (BWV 12) második kórustételét idézik. Bachnál a baszszusban, a continuo részben egy tizenkétszer elhangzó kromatikus kíséretre épül a zenei anyag.²⁰ Ugyanezt a tematikát figyelhetjük meg Lisztnél is. Érdekes, hogy a fölfelé lépő kvart mennyire jellemzi az egész darabot, és az eredeti koráldallamban szintén gyakran megfigyelhető; rögtön egy kvartlépéssel kezdődik. Viszont Liszt a korál dallamát nem mindenhol a mai énekeskönyvi dallam hangjai szerint írta, hanem az eredeti Gastorius-féle változatnak megfelelően. Úgy gondolom, hogy Liszt zongoradarabja jól érzékelteti azt a mély gyászt és fájdalmas hiányt, amelyet gyermekei halála után érezhetett.

A zenemű végén, a kottát vizsgálva különös élményben részesülünk. Amikor fölcsendül a korál, láthatjuk a szöveget is, mert a kottakép fölé van írva. Ez azért furcsa, mert hangszeres műről lévén szó, csak az előadó látja a szöveget, a közönség nem hallja. Vajon milyen funkciója lehet egy szövegnek egy hangszeres kottában?

Ha összeszedjük Liszt életrajzi adatait, a szomorú, sőt tragikus eseményeket, és Bach hitteli, őszinte, mélyről fakadó zenéjére gondolunk, megérthetjük, milyen hatalmas jelentőségű volt Liszt Ferenc részéről ennek az éneknek az utolsó versszakát feltüntetni, amely tartalmi szempontból összegzi az ének eddigi összes versszakát és összefoglalja mindazt a sok lelki terhet, amit ebben az életrésztében érzett. A korál utolsó versszaka magyarul így hangzik:

„Mit Isten tesz, mind jó nekem.
Ezt vallom, bármi érjen.
Ki benne bízik szüntelen,
Megőrzi száz veszélyben.
Bármily sors vár, gond, baj, halál,
Tudom, el nem hagy engem.
Hagyom, hogy ő vezessen.” (EÉ 348,5)

Ez egy hitvallás. Bárki, aki azt tudja ilyen nyomorúságos helyzetben mondani, hogy úgy van minden jól, ahogy Isten akarja, az Istent Atyjának, vigasztalójának, barátjának, pajzsának, megmentőjének-Megváltójának, útmutatójának, egyetlen segítőjének tartja.

²⁰ DÜRR 1982, 270. o.

18 Choral

Lento

320 Was Gott tut, das ist wohl - ge-tan, da - bei will ich ver - blei - ben. Es

325 mag mich auf die rau - he Bahn Not, Tod und E - lend

328 trei - - ben, es wird mich Gott ganz vä - ter - lich in sei - nen Ar - men

332 hal - ten; drum laß ich ihn nur wal - - ten.

337

*) „Das ‚poco a poco‘ ist sehr nach und nach zu verstehen [...]“ (L-P I, 18)

***) „[...] Die Viertel nie eilig!“ (L-P I, 18)

*) „The ‚poco a poco‘ is to be understood very much as little by little [...]“ (L-P I, 18)

***) „[...] the crotchets never hurriedly!“ (L-P I, 18)

A hittankönyvek tananyagai témakörök szerint vannak csoportosítva. Nézzünk meg pár példát a következő táblázatban, milyen zeneműveket lehetne társítani például a 6. évfolyam hittananyagához:

Témakörök	Zeneművek
1. Én (Pál élete, 1–10. lecke)	1. Mendelssohn: Pál oratórium (részletek)
2. Család (12. lecke)	2. Schumann: Asszonyszeretem, asszonysors
3. Teremtett világ (Baj van a Földdel, a Földdel van baj? 49. lecke)	3. Mahler: Dal a Földről, I. tétel
4. Isten ura a természetnek, gondviselés (50. lecke)	4. Haydn: A Teremtés oratórium (részletek)
5. Hogyan jelented ki gondviselésedet, Uram? Illés és a szárazság (51. lecke)	5. Mendelssohn: Illés oratórium (részletek)
6. Pásztor vagy bárány (54–55. lecke)	6. Bach: Jagdkantate (BWV 208) – Schafe können sicher weiden (részlet)
7. Hol a hazám? Népemhez tartozom Magyar vagyok? Magyar vagyok!	7. Bartók: Este a székelyeknél; Concerto (részletek)

Az utóbbi példánál Bartók, aki több nép dallamait, szokásait vizsgálta és gyűjtötte össze, a „többetnikumú ország” fogalmához is jól illeszkedik, hiszen többféle szomszédos nép kultúrájával került személyesen is kapcsolatba.

Számos művet lehetne még felsorolni, amely a hittanoktatásban hasznos lehet. A klasszikus zeneművek képesek erényeket és a jóra, igazra törekvést közvetíteni, így mélyítve a gyerekek hitét és segítve őket az igazi értékek megismerésében. A klasszikus zenének az evangélikus hitoktatói képzés során történő tágabb megismertetése és az iskolai hitoktatásban való használata nem csupán a fiatalok zenei és általános műveltségének növelését szolgálhatja, hanem támogathatja a gyerekek lelki és erkölcsi fejlődését.

Isten ajándéka a sok tehetséges zeneszerző, akik olyan kincseket hagytak az utókorra, amelyekből a hitünk is épülhet. *„Egyébként pedig, testvéreim, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami szeretetre méltó, ami jó hírű, ha valami nemes és dicséretes, azt vegyétek figyelembe!”* (Fil 4,8) Ez a páli idézet is jól megvilágítja azokat a morális és szellemi alapelveket, amelyek mentén a zenei nevelés is hangsúlyosabb helyet kaphat a hitoktatásban. A klasszikus zene tanítása a hit nevelésének terén olyan erkölcsi támpontot ad, amely elősegíti a nemes, igazságos és tiszta gondolkodásmód kialakulását, ezzel mélyítve a fiatalok lelki és erkölcsi tudatosságát.

Hivatkozott művek

- AXMACHER, Elke: „*Aus Liebe will mein Heyland sterben*” *Untersuchungen zum Wandel des Passionverständnisses im frühen 18. Jahrhundert*. Hänssler-Verlag, Neuhausen-Stuttgart, 1984. (Beiträge zur Theologischen Bachforschung 2.)
- BOUMAN, Johan: *Musik zur Ehre Gottes*. Brunnen, Basel, 2000.
- CSORBÁNÉ FARKAS Zsófia Anna – PETHŐ-UDVARDI Andrea: *Vándorúton. Evangélikus hittankönyv 4. osztályosok részére*. Luther Kiadó, Budapest, 2018.
- CASHIN-GARBUTT, April: Does music improve child brain development? An interview with Dr. Assal Habibi. *News Medical*, 2016. október 13. <https://www.news-medical.net/news/20161013/Does-music-improve-child-brain-development.aspx>. (Megtekintés: 2024. március 18.)
- FINTA Gergely: *Zene mint eszköz az életminőség javításában*. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest, 2019. <http://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/12235>
- KAMP Salamon: Johann Sebastian Bach zenéjének teológiai aspektusai. *Bach-tanulmányok*, 2006. 9. sz. 1–14. o. Web: https://www.bachsociety.hu/pdf/Bach_tanulmanyok_09_1_Salamon.pdf. (Letöltés: 2024. március 18.)
- DÜRR, Alfred: *J. S. Bach kantátái*. Ford. Rácz Judit. Zeneműkiadó, Budapest, 1982.
- Evangélikus énekeskönyv*. Luther Kiadó, Budapest, 2009.
- FÖLDES Imre: Jelenségek – Ki a tizenkettedik? *Muzsika*, 1983/8. sz. 21. o.
- GOMBKÖTŐ Beáta: Mit tanulhatunk a szenvedésből? A destruktív és konstruktív szenvedés okozta poszttraumás feltámadás lehetősége. In: Balogné Vincze Katalin – Kodácsy-Simon Eszter – Seres-Busi Etelka (szerk.): *Teológia és tanulás – a változás lehetősége. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak tanulmánykötete*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – L'Harmattan Kiadó – Luther Kiadó, Budapest, 2024. (Teológia és... 1.) 345–356. o. <https://doi.org/10.56037/978-963-380-281-6.26>
- HABIBI, Assal – DAMASIO, Antonio: Music, feelings, and the human brain. *Psychomusicology: Music, Mind, and Brain*, 24. évf. 2014/1. sz. 92–102. o. <http://dx.doi.org/10.1037/pmu0000033>
- HABIBI, Assal et al.: Neural Correlates of Accelerated Auditory Processing in Children Engaged in Music Training. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 21. évf. 2016. 1–14. o. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2016.04.003>
- KERÉNYI Boróka – ZSUGYEL-KLENOVICS Katalin: *Útravaló. Evangélikus hittankönyv 2. osztályosok részére*. Luther Kiadó, Budapest, 2016.
- KOCZOR Tamás – SÁNDOR Éva – SÓLYOM Anikó: *Szálljunk hajóra! Evangélikus hittan 5. osztály*. Luther Kiadó, Budapest, 2021.
- LISZT Ferenc: *Válogatott írásai*. 2. köt. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1959.
- LUTHER, Martin: *Asztali beszélgetések*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2014. (Luther válogatott művei 8.)
- MESTERHÁZY Balázs – SÁNDOR Éva – SÓLYOM Anikó: *Vízükör*. Luther Kiadó, Budapest, 2022.
- VÁRNAI Péter: *Oratóriumok könyve*. Zeneműkiadó, Budapest, 1972.
- WOLFF, Christoph: *J. S. Bach. A tudós zeneszerző*. Ford. Székly János. Park Könyvkiadó, Budapest, 2004.